

CONSILIEREA ELEVILOR CU DIFICULTĂȚI DE ÎNVĂȚARE

Mariana LUCĂȘ¹
marianalcs@yahoo.com

ABSTRACT: This paper analyses the way in which the evolution of the adolescent's personality is influenced by three main factors: social relations, the implication in his own process of evolution and the adventure of experiencing the real life. The beginning of this evolution starts with a period of negation, named „the crisis of adolescence”. The happy end of this crisis is the development of self-consciousness and his creative abilities. The teenager crystallizes his own conception of life and makes choices according to his own understanding of life. Those who fail to do so will suffer a deficit in the development of the personality. This paper is a comprehensive study structured in two parts: theoretical considerations and the research.

KEYWORDS: personality, adolescence, crisis, consciousness, education.

Considerente teoretice

Analiza evoluției sau involuției educației presupune un cumul de mai multe elemente: elev, profesor, părinte, curriculum, legislație, metodologie, context istoric, cultural, psihosocial. Mă voi axa în scurta mea lucrare pe cel mai important segment al sistemului educațional și anume elev-părinte – profesor-consilier. Baza unei astfel de analize este reprezentată de dualitatea teorie-experiență.

Comenius (n. Jan Amos Komenský), considerat părintele educației moderne afirma: „*Omul nu poate deveni om decât dacă este educat*”. Dar nu putem realiza acest proces (de educare) fără a ne pune întrebările elementare:

1. Ce înseamnă a fi educat?
2. Un elev de clasa a IX-a, care nu știe să scrie, dar este foarte disciplinat și cooperant poate fi numit educat?
3. Cine face educație?
4. Unde ne aflăm cu învățământul nostru românesc?

¹ Director al Colegiului Tehnic „Dimitrie Ghika”, Comănești, județul Bacău.

Sunt întrebări care m-au urmărit de-a lungul carierei mele didactice, dar mi le-am pus adesea și atunci când mă aflam pe băncile școlii (în calitate de elev) și mi se înfățișa fie un model demn de urmat sau un exemplu negativ pe care îl catalogam „așa nu”.

Trăim o criză a educației. Majoritatea părinților dau vina pe profesori și pe schimbările negative din societate, profesorii dau vina pe părinți și pe sistem. Între timp problemele elevilor noștri continuă să crească. Cu certitudine că un profesor poate influența foarte mult un elev, societatea este o altă componentă care ne amprentează copiii, sistemul poate să legifereze soluții benefice educației, dar cea mai mare putere o are familia. Aici încep problemele și de cele mai multe ori doar aici pot fi rezolvate.

Odată cu trecerea timpului și pe măsură ce am căpătat mai multă experiență am început să conștientizez greșelile pe care le-am făcut în educarea propriilor mei copii, dar și a elevilor mei. De aceea cred cu ardoare că se impune crearea unei „școli a părinților”. Consider că a fi părinte este o responsabilitate foarte mare compensată de nenumărate satisfacții. Dar oare suntem pregătiți să creștem și să educăm un copil? Un cuplu care are copii pornește la drum cu un bagaj mai mare sau mai mic de cunoștințe, două tipuri diferite de personalitate și modelul părinților lor care a lăsat numeroase amprente (în funcție de calitățile și slăbiciunile lor, de succesele și eșecurile întâmpinate).

Talentul de a fi părinte transmis genetic, fără cunoștințele necesare și fără abilitățile de comunicare indispensabile fiecărei etape de dezvoltare a unui copil înseamnă a bătând pe întuneric (uneori se întrezărește lumina, alteori intervine instinctul, uneori pur și simplu se lasă totul la voia întâmplării sau...).

Există multe obstacole, rezistențe venite din partea părinților privind problema educației copiilor:

De cele mai multe ori părinții nu-și conștientizează propriile curențe.

Modele greșite copiate de la proprii părinți se perpetuează la cuplul tânăr.

Ideile preconceptuate sunt adoptate fără o analiză prealabilă și fără a ține cont de experiență.

– Uneori dogmele religioase se impun cu literă de lege, aducând prejudicii educative.

– Educația precară a părinților și lipsa cunoștințelor constituie un obstacol zidit pe indiferența și indolența familiei care atrage nepăsarea și pasivitatea societății.

– Modele tradiționale de educație neadaptate schimbărilor societății (educație bazată pe autoritate, frică).

– Nevoile materiale determină de multe ori părinții să petreacă foarte mult timp la serviciu în detrimentul educației copiilor.

– Probleme diverse în familiile aflate în situații de risc au prioritate spre rezolvare, copiii fiind neglijați.

– Unii părinți nu sunt consecvenți când iau anumite decizii benefice referitoare la educația copiilor.

Numarul elevilor care ajung la liceu fără a ști să scrie și să citească este din ce în ce mai mare și intervenția școlii este insuficientă fără efortul părinților. Indiferența familiei mi se pare catastrofală în această situație. Nici indiferența cadrelor didactice nu este scuzabilă – promovarea acestor elevi pe parcursul anilor de studiu este pusă sub semnul întrebării. Din punctul de vedere al unui profesor, importanța educației elevilor cu dificultăți de învățare, poate fi privită într-o interpretare duală, prin prisma expectațiilor proprii:

– pe termen scurt:

- educație responsabilă (lucrul bine făcut ce implică muncă din partea profesorului) versus educație superficială (profesorul se face că predă, elevul se face că învață – efort minimum depus de cei doi actori implicați: profesor – elev);

- recompensă materială versus respect (scopul activității axat pe câștigarea respectului datorită verticalității și demnității profesorului atrage mai devreme sau mai târziu și recompensă materială; finalitatea care vizează doar beneficii materiale prin orice mijloace nu atrage și respectul).

– pe termen lung:

- formarea persoanei adulte, capabile să rezolve problemele vieții, să-și valorifice potențialitățile de care dispune și să se integreze contextului social VERSUS ignorarea aspectului educativ pe termen lung, dezinteresul față de transformarea elevului de azi în adultul de mâine; centrarea pe conținuturi și pe metode expositive. Uităm că suntem muritori și că elevii noștri care azi au dificultăți de învățare mâine pot deveni:

– persoane responsabile care vor interveni în situațiile noastre de urgențe casnice (avarii instalații, reabilitare tâmplărie, aranjarea unei grădini, reparare aparate electrocasnice, etc.)

– funcționarii de la ghișeu care ne vor trata sau nu ne vor trata cu respect.

CADRE DIDACTICE	
RISC	DESCRIERE
Expectații diferite în funcție de nevoile fiecărui profesor în parte.	Analizând piramida nevoilor lui Maslow, putem plasa profesorul ca individ pe una din trepte, care-l centrează asupra actului educațional în funcție de necesitățile, valorile și așteptările achiziționate de-a lungul timpului.

Dezvoltarea personalității la vârsta adolescenței

Adolescența este perioada dezvoltării intense în plan psihic și al stabilizării structurilor de personalitate. Dezvoltarea fizică este în ultimul ei stadiu, fără rezultate spectaculoase. În această etapă, adolescentul se confruntă cu tensiuni, conflicte și frustrări în căutările sale privind descoperirea propriului eu.

În lucrarea *Adolescenta, personalitate și limbaj*, cei doi autori, Ursula Șchiopu și Emil Verza, definesc adolescența în funcție de cele șase paliere (cercuri sau factori) ierarhice de adaptare, (adaptare funcție de vârstă, tipul fundamental de activitate și tipul relației):

1. factorii satisfacerii trebuințelor primare – deprinderi implicate la vârsta copilăriei transformate în automatisme la vârsta adolescenței;
 2. caracteristici complexe ale traseelor activităților zilnice; este vorba de dimensiuni spațiale teritoriale în perioada pubertății și de dimensiuni mentale în perioada adolescenței;
 3. organizarea coerenței temporale – deplasarea prezentului continuu din copilărie spre o subordonare a ceea ce trebuie să se întâmple în viitorul apropiat la adolescent;
 4. structura interrelațiilor sociale – cerc aflat în continuă lărgire de-a lungul vieții; adolescentul extinde sfera relațiilor personale și apropiate la sfera celor impuse de circumstanțe contextuale;
 5. adaptarea socială – abilitate necesară integrării și adaptării la reguli, legi, obiceiuri ale vieții sociale/adolescenței abordează de obicei conduite neconformiste încărcate pe parcurs de învățare socială;
 6. reguli morale – construite pe fundamentul celor cinci paliere anterioare, consolidate în perioada adolescenței și șlefuite pe parcursul întregii vieți.
- Aspectele relevante care definesc locul adolescenței în complexul proces al devenirii ființei umane:

- dezvoltare cognitivă remarcabilă cu performanțe în manifestarea unor capacități de cunoaștere;
- depășirea identificării cu părinții și ieșirea de sub tutela școlii prin integrarea în viața comunității;
- descoperirea identității de sine și a unicității proprii;
- lupta pentru cucerirea independenței și autonomiei;
- dezvoltarea unor noi componente ale personalității impuse de adaptări contextuale.

Evoluția personalității adolescentului este influențată de trei factori remarcabili: relațiile sociale, implicarea în propriul proces de formare și aventura în experiența vieții reale. Debutul evoluției îl constituie perioada de negare, opoziție, contestare numită „criza adolescenței”. Finalul pozitiv al acestei crize este dezvoltarea conștiinței de sine și a disponibilităților creatoare. Adolescentul își cristalizează concepția despre viață și face alegeri în funcție de modul propriu de înțelegere al vieții. Cei care nu reușesc acest lucru vor suferi un deficit în dezvoltarea de ansamblu a personalității.

Disponibilitățile **afective, intelectuale și voluntare** contribuie la structurarea propriului sistem de valori ale viitorului adult. Intersectarea afectivității cu motivația are ca rezultat comportamente și conduite de politețe, amor propriu, evitare, reticențe etc. Afectivitatea, emoțiile și motivațiile variate produc mari schimbări în personalitatea adolescentului, fapt pentru care mulți psihologi au numit această perioadă „vârsta furtunilor și stresului”. Adolescentul se confruntă cu:

Rezonanța afectivă amplă = trăirea mai intensă a sentimentelor și emoțiilor. El devine mai sensibil la evenimentele de orice natură, care ating zona lui de viață.

Entuziasm caracteristic adolescenței = exaltare emoțională și tumult afectiv care deosebesc evident perioada adolescenței de cea a maturității.

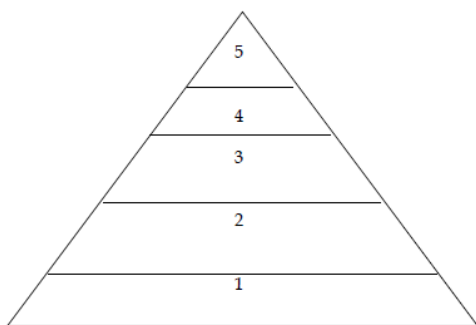
Consolidarea și amplificarea sentimentelor de prietenie, colegialitate, responsabilitate, demnitate, mândrie, orgoliu etc.

Prima dragoste considerată de adolescent unică și irepetabilă pe care nu o poate înțelege nimeni din exterior. Sentimentul este marcat (pozitiv sau negativ) de experiența primei relații sexuale.

Etica și morala propriilor comportamente, dar și a celor din jur. Adolescentul devine foarte critic cu ceilalți exagerând de cele mai multe ori cu membrii familiei. Analizează critic atât propriul comportament, cât

și al altora. Activitățile colective scot în evidență modul de raportare la alții, cooperare și autoresponsabilizarea.

Dezvoltarea etapei de autorealizare și autoafirmare. Este perioada de căutare, descoperire și afirmare a talentelor, înclinațiilor și aptitudinilor. Preferința adolescentului de a-și crea o reputație se manifestă prin activități ca: șahul, jocul de cărți, rummy, audierea unui anumit gen de muzică, desen, dans, șueta, montarea și demontarea aparatelor, lectura etc. Se conturează în același timp și variante pentru viitoarea carieră profesională.

1. trebuințe fiziologice (hrană, aer, temperatură)
2. siguranța și securitate
3. nevoia de apartenență la grup, de dragoste și nevoia de intrajutorare
- 4 .trebuințele sinelui
5. autorealizare

Complexitatea și varietatea comportamentelor este în concordanță cu numeroasele trebuințe activate în diverse situații de aspirațiile adolescentului. Dezvoltarea personalității adolescentului este pusă în evidență de modul de parcurgere al nevoilor din piramida lui Maslow. S-a constatat că nivelurile doi și trei sunt în stare critică la începutul perioadei adolescenței în timp ce nivelul patru intră în stare critică la mijlocul etapei. În cazul adolescenței prelungite (până în jurul vârstei de 25 ani), nivelul cinci se află în stare tensionată.

Dispozițiile ce atenuază stările de exaltare și depresie, iau naștere prin combinarea diferitelor trebuințe și interese. În condiții favorabile acestea dau naștere la trăiri de împlinire, fantezie și creativitate.

În lucrarea *Psihologia vârstelor*, Tinca Cretu descrie cinci paliere în dezvoltarea cognitivă a adolescenței. Voi reda în continuare o sinteză a proceselor cognitive caracteristice perioadei.

1. Dezvoltarea capacităților perceptive și de reprezentare

În ceea ce privesc percepțiile, J. Piaget afirma «Condițiile organice ale percepției nu sunt deplin realizate decât în faza adolescenței»². Reprezentările ating un mai mare nivel de generalitate, dar în același timp

² J. Piaget, B. Inhelder, 1976, p. 129.

se pot realiza cu ușurință și detaliile. În adolescența timpurie se dezvoltă noi categorii de reprezentări: geografice, geometrice, tehnice.

2. Particularitățile gândirii

Se evidențiază gândirea discursivă, dar și cea critică în confruntarea de idei privind concepția despre lume și viață. Gândirea logică se organizează în funcție de mecanismele mnemonice se manifestă printr-un limbaj pe care adolescentul și-l dorește a fi original. O altă trăsătură în activitatea gândirii o reprezintă schemele de gândire (algoritmi, stabilirea proporțiilor).

În contextul învățării, gândirea critică determină adolescenții să se autoevalueze corect și să-și conștientizeze golurile și lacunele la diverse discipline.

3. Dezvoltarea memoriei

Volumul memoriei și capacitățile de memorare ating apogeul la adolescență. Memoria are un caracter activ manifestat prin identificarea ideilor, ierarhizarea lor cu ușurință, selectarea argumentelor, eliminarea detaliilor nesemnificative. Metamemoria permite adolescentului păstrarea cunoștințelor și memorarea altor informații noi. Cele două procese cognitive, gândirea și memoria, se află în interdependență ajutând la dezvoltarea unor mecanisme complexe.

4. Originalitatea imaginației

Cel mai mult se manifestă imaginația creatoare, însă nici imaginația reproductivă nu este de neglijat în această etapă a dezvoltării. Imaginația creatoare stimulează activități artistice și tehnice specifice: poezie, proză, pictură, muzică, dans, producții tehnico-științifice. Trăirile afective amplifică acest tip de imaginație. Imaginația este activată la nivelul mecanismelor neuropsihice de diverse elemente: personificări, metafore, simbolizări, alegorii.

5. Manifestarea comunicării și a limbajului

În această perioadă are loc: creșterea capacității de verbalizare, extinderea comunicării și dorința de comunicare ca cerință expresă de integrare în grup. Se constată o capacitate verbală creatoare ca rezultat al complexității structurilor intelectuale. Expriarea personală la adolescenți are o notă neconformistă (jargonul, cuvinte specifice etc.).

Cauzele dificultăților de învățare

Expresia „*Dificultățile de învățare*” desemnează un ansamblu disfuncțional ce se manifestă prin *dificultăți în însușirea și utilizarea scrisului, cititului,*

raționamentului și deprinderilor sociale. În lucrarea *Copiii cu dificultăți de învățare*, D. Ungureanu împarte D.I. în două mari grupe:

a. Dificultățile de învățare propriu – zise – intrinseci persoanei, cauzate de o disfuncție a sistemului nervos central.

b. Dificultățile de învățare induse (intrinseci sau extrinseci) induse de elev sau de mediul acestuia).

O altă clasificare foarte generală încadrează Dificultățile de învățare în trei mari categorii:

- dificultăți de percepție vizual-spațială,
- dificultăți de limbaj,
- dificultăți de atenție.

Important este a face o distincție clară între deficiență mintală și deficiență de învățare. Deficiența mintală presupune aptitudini scăzute în toate domeniile, în timp ce dificultatea de învățare vizează anumite domenii în care se manifestă deficit și pot exista altele în care excelează.

Cauze generale ale dificultăților de învățare

Studiul factorilor cauzatori ai deficitului de învățare a determinat mulți specialiști să abordeze tema, având în vedere natura complexă a individului (caracteristici particulare de învățare – factori individuali), dificultatea actului în sine (învățarea – factori individuali și contextuali) și mediul (factori socio-culturali).

„La început se considera că dificultăți de învățare pot avea numai anumiți copii și asta numai din cauza lor. Apoi, s-a considerat că există probleme specifice care se încadrează într-o categorie aparte de deficiență ce ține de procesul de învățare în sine. Iar în ultimii 10 ani apare tot mai mult ideea responsabilizării școlii și factorilor de educație pentru reușita învățării. Învățarea este definită în plan individual, dar și ca act social”³.

Citatul profesorului Ecaterina Vrășmaș redă esența cauzelor întâlnite la elevii cu dificultăți de învățare. Pornind de la acesta și sintetizând din literatura de specialitate, îndrăznesc să comprim clasificarea cauzelor în trei mari grupe:

1. *Cauze medicale*
 - 1.1. biologice și fiziologice
 - 1.2. psihologice

3 Vrășmaș, E., *Consilierea copilului cu dificultăți de învățare*, suport curs – Universitatea din București.

2. Cauze create de mediu

2.1. *cauze școlare* – incompatibilitate între cadru didactic și elev, curricula neadaptată vârstei sau nivelului elevilor, suprasolicitare școlară din punct de vedere al timpului alocat învățării, lacune acumulate de elev de-a lungul timpului, metode și tehnici neatractive folosite în procesul didactic, spațiu inadecvat procesului de învățământ;

2.2. *cauze familiale* – familie monoparentală, dispute frecvente între părinți și chiar violențe, lipsa posibilităților materiale, părinți care își neglijează copiii din cauza serviciului, părinți plecați la muncă în străinătate și copiii lăsați singuri;

2.3. *cauze sociale și cauze relaționale* – experiențe sociale negative, lipsa sprijinului de învățare, influențele grupurilor, modele promovate de mass-media, colegi respingători, dificultăți de relaționare, neacceptare de către colectiv, autoizolare.

Din poziția profesorului de liceu voi încerca o abordare a cauzelor create de mediu, a căror efect se răsfârâge atât în sfera învățării școlare (rezultate slabe și foarte slabe la învățatură, absentism școlar, abandon), cât și în afara ei (impulsivitate în relațiile cu colegii, izolare, comunicare și interacțiune defectuoasă cu cei din jur, consum de alcool și droguri, infraționalitate).

Într-un mediu echilibrat, plin de afecțiune și cu modele demne de urmat, copiii se vor dezvolta acceptându-și limitele, slăbiciunile și problemele. Orice copil este unic, diferit și special. Procesul dezvoltării în acest sens presupune trudă din partea copiilor, încercări prin care trebuie să treacă, obstacole de depășit și greșeli pe care le fac. Mediul (factor contextual) este cel care îi ajută (în acest proces al dezvoltării) să treacă mai departe sau dimpotrivă le poate crea repulsie de școală, neîncredere în forțele proprii, inhibiție, neadaptare socială. De aceea, identificarea factorilor inhibitori și stimulativi creați de mediu este foarte importantă.

Lipsa sprijinului (din partea familiei, școlii, societății) pe parcursul experiențelor de învățare psihosociale poate crea așa- numitele dificultăți de învățare pasagere. Ele pot fi remediate dacă sunt depistate la timp și dacă se intervine adecvat. Altfel situația de învățare se pot complica și mediul sau contextul sociocultural poate deveni constrângător.

Prin intervenție utilă și activități specifice, elevii cu dificultăți pasagere de învățare pot depăși barierele propriilor limite și își pot îmbunătăți:

- abilitățile cognitive;
- autocontrolul emoțional;
- comportamente sociale.

Orice strategie de intervenție în dificultățile de trebuie să fie centrate pe rezolvarea problemelor ivite în procesul de învățare, antrenând și valorificând potențialul de învățare al copilului (orientarea să fie pe ce poate copilul, nu pe ceea ce nu poate el să realizeze).

Alte cauze ale dificultăților de învățare

Voi enumera în următoarele rânduri câteva cauze generale ale dificultăților de învățare identificate de-a lungul anilor în cariera mea didactică.

– Lipsa modelelor și a cadrelor de referință (exemple)

1. O familie aflată la limita subzistenței care oferă copiilor modelul unui tată alcoolic și al unei mame ignorante care își neglijează copiii;
2. Modele promovate de mass-media dar care nu sunt demne de a fi urmate.

– Proces de învățare neadecvat (exemple)

1. Programa supraîncărcată;
2. Cadre didactice dezinteresate;
3. Conținuturi neatractive;
4. Climat educativ anxiogen.

– Atitudinea proprie (exemple)

1. Sentimentul de incompetență, de neputință;
2. Pasivitate excesivă, indolență, dezinteres;
3. Lipsa încrederii în sine;
4. Complexe și frustrări.

– Starea emoțională și afectivă (exemple)

1. Lipsa sprijinului afectiv al familiei;
2. Depresie din cauza unei iubiri neîmpărtășite;
3. Hiperremotivitate;

– Condiții improprii învățării (exemple)

1. Spații inadecvate procesului de învățare oferite de școală;
2. Sărăcia din familie.

– Relaționare defectuoasă individ-grup (exemple)

1. Excludere și marginalizare venită din partea grupului;
2. Autoizolarea;
3. Dependență față de opiniile anturajului.

– *Fobie socială* (exemple)

1. Teama de a întâlni persoane necunoscute;
2. Frica de minimalizare într-un colectiv în care se promovează competiția.
3. Rezistența la schimbare din teama provocată de necunoscut și de asumarea riscurilor⁴.

Bibliografie:

- [1] Crețu, Tinca, *Psihologia vârștelor*, Universitatea din București, Editura Credis, 2003.
- [2] Dumitru, Ion Al., *Consiliere psihopedagogică*, Iași, Editura Polirom, 2008.
- [3] Georgescu, Matei, *Introducere în consilierea psihopedagogică*, Editura Fundației România de Măine, 2007.
- [4] Gray, Dr. John, *Copiii sunt din rai – Metode de educație pozitivă pentru creșterea unor copii cooperanți, încrezători și sufletești*, Editura Vremea, 2006.
- [5] Șchiopu, Ursula, Emil Verza, *Adolescența – personalitate și limbaj*, București, Editura Albatros, 1989.
- [6] Tomșa, Gh., *Consilierea și orientarea școlară*, suport curs, Universitatea din București.
- [7] Vărășmaș, E., *Consilierea copilului cu dificultăți de învățare*, suport curs, Universitatea din București.

4 *Nota bene:* Această lucrare va continua în numărul următor cu aplicații și se va intitula: *Investigații empirice asupra dificultăților de învățare.*